

Особистість педагога у контексті освітніх ідей Івана Франка // Педагогічні ідеї Івана Франка в освіті сьогодення: зб. наук. праць / за ред. проф. О.Є. Антонової, доц. Павленко В.В. – Житомир: ФО-П Левковець Н.М., 2016. – С. 273-277.

Н. М. Мирончук,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

<http://orcid.org/0000-0002-1360-6381>

Особистість педагога у контексті освітніх ідей І.Франка

Осмислення вітчизняного педагогічного досвіду сприяє зверненню до постатей, ідей яких особливо актуальними є для нашого часу. Український письменник Іван Франко – невтомний громадський діяч, мислитель, людина універсальної обдарованості, просвітитель, що прагнув через освіту народу досягти прогресивного життєвого поступу, науковець, критик, історик педагогіки, який присвятив розв'язанню педагогічних проблем понад 100 своїх художніх та публіцистичних творів, дитячий письменник, казкар, що у своїх працях відтворював картини вічного протистояння добра і зла.

Доробок І.Франка вміщує розгляд таких актуальних для кожного історичного періоду проблем, як питання організації освіти; зміст, завдання, принципи, методи, засоби навчання і виховання дітей у школі; гуманне ставлення до дитини у школі та сім'ї; моральне, трудове та фізичне виховання особистості; формування національно свідомої людини; вимоги до особистості та професійної діяльності педагога; розбудова національної освіти та ін.

Критикуючи зміст та методи навчання дітей у школі та проголошуючи новий освітній ідеал, яким є усебічно розвинена особистість зі сформованою здатністю до самостійного мислення, Іван Франко особливого значення надавав діяльності учителя, завдання якого полягали у здатності розбудити в учнів бажання до навчання, розвинути у них здібності до самостійної думки, навчити

“володіти своїм мізком”, “вводити між учеників бодай маленькі зароди свіжої, живої мислі, бодай слабкі відблиски правдивої, поступової науки”.

Дослідники творчого доробку видатного педагога (Г.Васянович, Р.Вишнівський, О.Караманов, І. Кравченко т ін.) підтверджують цілісність, системність його педагогічних поглядів. Так загальнопедагогічні ідеї Івана Франка висвітлено у праці Г. Васяновича; О. Караманов досліджує внесок І. Франка у розвиток історії вітчизняної педагогічної науки; моральну проблематику розкривають Н. Заячківська, Р. Вишнівський. Актуальною проблемою доробку Івана Франка є питання етичних основ професійної діяльності педагога та сформованості у нього морально-духовних якостей, що активно досліджувалося видатним письменником у його прозових та поетичних творах, а також у критично-публіцистичних працях.

Метою статті є характеристика морально-етичних основ професійної педагогічної діяльності у контексті творчого доробку Івана Франка.

Як відомо, практичною педагогічною діяльністю Іван Франко не займався, однак мав дуже велике бажання працювати в університеті й навчати студентів. Задля цього він успішно склав докторський іспит, захистив дисертацію “Варлаам і Йоасаф: старохристиянський духовний роман та його літературна історія” і здобув учений ступінь доктора філософії. Іван Франко подав необхідні документи, щоб отримати право читати лекції (*veniam legendi*), успішно склав габілітаційний колоквіум 18 березня 1895 року, блискуче, як стверджують сучасники, прочитав лекцію “Розбір “Наймички” Шевченка” перед професурою філософського факультету та численною публікою. До Міністерства культури і освіти було надіслано відповідні документи з пропозицією затвердити габілітацію Івана Франка на доцента української літератури та етнографії. Однак науковець не був допущений до викладання у Львівському університеті через, як потім з’ясувалося, його політичну неблагонадійність. Другу спробу отримати наукове звання *veniam legendi* (право викладати) Іван Франко здійснив у 1907 році, однак габілітуватися йому так і не вдалося [2; 3].

Незважаючи на перешкоди в намаганні отримати звання приват-доцента історії української літератури Львівського університету, Іван Франко не втратив інтересу до педагогічних проблем. Він ретельно вивчав досягнення світової педагогіки, його думки про виховну роль педагога випередили свій час, багато з них є актуальними й нині.

Так завдання школи Іван Франко вбачає у тому, щоб формувати у дітей та молоді світоглядні ідеї, духовно-моральні погляди, переконання, почуття відповідальності за долю рідного краю та народу, готувати їх до ролі “духовних проповідників народу”. Вирішальна роль при цьому надається педагогові, сформованості у нього морально-етичних якостей та рівню підготовленості до професійної діяльності. У статті “Наші народні школи і їх потреби” Іван Франко стверджує: “Учителем школа стоїть; коли учитель непотрібний, неприготований, несумлінний, то й школа ні до чого” [6, с. 194].

У низці художніх творів Іван Франко відтворює позитивні та негативні образи педагогів, яких переважно змальовував із реального життя. В оповіданні “Борис Граб”, драмі “Учитель”, романі “Не спитавши броду” письменник змальовує постаті ідеальних, відданих педагогічній праці, учителів. Таким є, зокрема, учитель Міхонський (оповідання “Борис Граб”), “вельми оригінальна й симпатична постать, рідка поява між гімназіяльними вчителями”, методи навчання якого вчили “володіти своїм мізком”, сприяли розвитку мислення, привчали до самостійної думки. Педагог Міхонський мав широку освіту, знав різні мови, прагнув займатися науковою діяльністю. Він вчив “розуміти всякий твір людського Духа на основі того часу й тих живих людських взаємин, яких він був витвором і виразом, а з другого боку, призвичаював розуміти історію даного часу, так сказати, аналітично, із свідоцтв та настроїв тогочасних людей, а не з готових шаблонових конструкцій шкільних підручників” [4, с. 186]. Крім того, більш важливою у педагогічній діяльності він вважав виховну функцію: “розвій моральної істоти чоловіка займав у нього трохи чи не найважніше місце”.

Справжній учитель, як переконує Іван Франко, віддає свої знання іншим, вчить живому спілкуванню з книгою, вдумливому опрацюванню твору, за яким розкриваються приховані, на перший погляд, пласти зображуваної дійсності. Крім того, обдарований учитель має бути здатним завоювати довіру дітей, уникати шаблону й одноманітності в навчанні, прищеплювати кращі моральні якості, виховувати любов до праці та людей праці.

У п'єсі “Учитель” зображено невтомного педагога та громадського діяча Омеляна Ткача, який, незважаючи на перешкоди, активно виступав за поширення освіти у середовищі темного галицького селянства. Сільський учитель докладав зусиль, щоб діти відвідували школу, прагне до просвіти дорослих [5, с. 66-122].

Аналіз художніх творів, у яких зображено вчителів, дає підстави для висновку, що *професійно ефективними рисами діяльності педагога є гуманність педагогічної позиції, просвітительство, ерудованість, творче мислення, генерування учнівської думки, працелюбство, громадська активність.*

Негативні образи учителів Іван Франко зображує в оповіданнях “Оловець”, “Трицева шкільна наука”, “Отець-гуморист”, “Schonschreiben”. Він осуджує антипедагогічний характер методів навчання і вважає неприпустимими такі дії щодо дітей, як вияв жорстокості, побиття, окрик, агресія, шаблонність у викладанні, зазубрювання.

Критичний аналіз творчого поетичного доробку Івана Франка (збірки “Мій Ізмарагд”, “Із днів журби”, “Давнє і нове”, “Semper tiro”) дає змогу виокремити особистісні характеристики, які мають бути сформовані у моральної людини, й особливо у педагога.

У збірках “Мій Ізмарагд” та “Давнє і нове” Іван Франко звертається до давніх переказів, притч, морально-етичних сентенцій, але з неодмінним проектуванням на сучасне йому життя. У цих та інших творах письменник розглядає проблему життєдіяльності людини крізь призму понять добра і зла.

У збірці “Мій Ізмарагд”, яку складають цикли “Поклони”, “Паренетікон”, “Притчі”, “Легенди”, відображена програма формування моральної

особистості. Так цикл “Паренетікон” вміщує низку морально-етичних повчань щодо добропорядного життя людини та сформованості у неї морально-етичних особистісних характеристик. Поет звертає увагу на такі чесноти, як доброзичливість, людяність, наполегливість, мудрість, безпринципність, чесність, патріотизм, почуття громадянського обов’язку, працьовитість та інші. У коротких строфах віршів Івана Франка передано глибокий зміст етичних норм поведінки людини.

Важливою характеристикою моральної особистості педагог визначає цілеспрямованість: *“Не кидай власної мети”, “... власну ясно ціль пізнай, до неї просто поспішай”* (“Паренетікон”). При цьому він твердо переконаний, що життя особистості має підпорядковуватися загальнолюдській меті: *“У розкоші любові і бажання, в братерстві, у надії, у змаганні до вищих, чистих цілей є ваш рай”* (“Притча про життя”).

Засобом досягнення мети митець вважає натхненну працю, бо *“без труда не горить і сухеє поліно”, “своєї судьби не дійдеш без праці й труда”* (“Строфи”).

Важливою нормою педагогічної діяльності, на думку митця, є прояв гуманності, любові, позитивного ставлення до інших: *“Гуманним будь, і хай твоя гуманність пливе з криниці чистої любови...”*; визнання цінності особистості: *“Хто тому шкодить, що йому зла не зробив, невинному, котрий його не оскорбив, на сього власне зло його впаде...”* (“Паренетікон”); *“добрий все бачить лиш добре, підлий лиш підле у других”* (“Строфи”); виваженість дій, поміркованість, мудрість: *“немає друга понад мудрість”, “вона ... найвищий скарб, безцінний дар”* (“Паренетікон”).

Педагогічна діяльність, за оцінкою І.Франка, потребує розвитку педагогом власних природних здібностей та вольових якостей, зокрема самовладання та вольової саморегуляції, що є запорукою процесу самовиховання: *“Гнів — се огонь. Чим більше дров кладеши, тим ярче полум’я лютує ясне...”*, *“сам над собою запануй”, “Себе самого наперед застав робить, що слідує, а лиш потому інших вчи...”* (“Паренетікон”).

Попри те, є в нього зауваги й щодо потреби *самоорганізації* власного життя, раціонального розподілу особистісних ресурсів та встановлення балансу між дозвіллям і часом професійної діяльності: *“У добре влаштованому суспільстві кожен поперемінно повинен займатися то фізичною, то розумовою працею і мати достатньо часу для відпочинку, так, щоб, наприклад, [руками] працювати приблизно 6 годин на день, потім декілька годин займатися науковою працею у вибраному напрямі, і щоб врешті відпочити чи то в сім’ї, чи в розумній розмові з друзями, або насолоджуватися творами мистецтва, чи красою природи; лише при таких умовах можна всесторонньо розвиватися і вчитися і стати справді гідним назви людини”* [1, с. 239].

Формуючи у дітей та молоді знання і переконання щодо правил людського співжиття відповідно до норм моральності, педагог повинен, насамперед, працювати над виробленням у себе відповідних якостей, має жити за принципами доброти, моральності, поваги, гуманності у ставленні до інших, усвідомлювати педагогічну діяльність як *“велике діло любові та терпеливості”*.

На переконання митця, життя кожної особистості має бути низкою сугестивних дій, рефлексії, яка допомагає проаналізувати зроблені помилки та упевнено просуватися уперед, до визначеної мети: *“лиш в сфері мрій, привиджень, ілюзій і оман твій рай цвіте, а геній твій — то міць сугестій, зближень”* (зі збірки *“Semper tire”*).

Таким чином, критично осмислюючи зміст та методи освіти й виховання у школах свого часу, Іван Франко визначив актуальні в усі історичні періоди основи та етичні норми освітньої діяльності педагога й створив оригінальний поетичний практичний курс морально-етичних норм та цінностей, дотримання яких визначає сенс людського буття.

Список використаних джерел

1. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги / за ред. А.М. Бойко. – К. : Професіонал, 2004. – 575 с.

2. Пилипчук С. Іван Франко і Львівський університет [Електронний ресурс] / Святослав Пилипчук. – Режим доступу: <http://kameniar.lnu.edu.ua/?p=475>

3. Спогади про Івана Франка / упоряд., вступ. сл., прим. М.І.Гнатюка. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – Львів : Каменяр, 2011. – 814 с.

4. Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. Художні твори. Томи 1-25 / Іван Франко. – К. : “Наукова думка”, 1978. – Т.18. Повісті та оповідання (1888-1892). – 494 с.

5. Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. Художні твори. Томи 1-25 / Іван Франко. – К.: “Наукова думка”, 1978. – Т.24. Драматичні твори. – 454 с.

6. Франко І.Я. Педагогічні статті і висловлювання / за ред. О.Дзевеверіна. – К. : Рад. школа, 1960. – 299 с.